

АКТ КАНОНІЧНОЇ ВІЗИТАЦІЇ 1816 РОКУ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПАРАФІЯЛЬНОГО ХРАМУ СВЯТОЇ ПАРАСКЕВИ СЕЛА УЛИЧНО

На підставі актових матеріалів та візитаційних описів реконструйовано історію побудови та функціонування церкви. Запроваджено до наукового обігу переклад рукопису візитації 1816 р., який розкриває різні аспекти парафіяльного життя.

Ключові слова: візитація, антимінс, вівтар, іконостас, парох, парафія.

Based on official records, materials and descriptions visitation is reconstructed the history of construction and operation of the church. Introduced to the scientific use of the manuscript translation of visitation in 1816, which reveals the various aspects of parish life.

Key words: visit discription, blessed altar cloth, sanctuary, iconostasis, pastor, the parish.

У наш час спостерігається тривалість процесу духовного відродження, який супроводжується реконструкцією давніх сакральних пам'яток. У таких умовах постає актуальною необхідність звернення до історичних витоків формування окремих парафій як первинної ланки адміністративно-територіальної інфраструктури християнської Церкви.

У цій статті ставимо собі за мету розкрити особливості архітектурної побудови, матеріального забезпечення та напрямів діяльності церкви. Об'єктом нашого дослідження обрано парафіяльний храм с. Улично (св. Параскевії), який входив до Дрогобицького деканату Перемишльської унійної єпархії, а предметом вивчення став акт візитаційного опису цієї церкви за 1816 р.

Заторкувана нами проблема не була предметом спеціального вивчення ані місцевих краєзнавців, ані істориків Церкви. Адже досі історія села Улично залишається не дослідженою у багатьох сферах. Поодинокі мемуарні матеріали із наświetленням окремих, фрагментарних аспектів трапляються у краєзнавчих збірниках української діаспори [1; 2; 3]. Основні засадничі положення про історичний розвиток парафії подано в узагальнювальних працях В. Слободяна та Д. Блажеєвського [5; 9].

Охарактеризуємо передусім протоколи візитацій як актові джерела до історії Церкви. Парафіяльна візитація – це огляд церкви та парафіяльної людності єпархії єпископом чи його представником. Проте в опрацьованій нами візитації не вказано, хто і з якою метою проводив опис храму. Інші церковні джерела підкреслюють, що візитації в осно-

вному проводилися з метою збереження чистоти віри і зміцнення звичаїв. Адже в актах візитації значна увага звертається на дотримання канонічних приписів в оздобленні храмів та відправленні богослужінь. Ще одним аспектом, який переслідували візитаційні описи, була інвентаризація ґрунтів. Зі збільшенням церковних багатств, зокрема, з ростом церковного землеволодіння, візитація мала на меті ревізію і збереження церковної власності. Також значний акцент було зроблено і на дотриманні місцевим душпастиром своїх обов'язків.

Візитаційний опис складався за певною схемою, яка забезпечувала однотипність таких актів в межах єпархії. У тексті візитаційного опису можна виокремити умовно такі компоненти, як: 1) заголовок акту візитації з вказівкою на назву парафії із адміністративно-територіальною прив'язкою; 2) опис церкви ззовні та всередині; 3) матеріальне забезпечення; 4) дзвіниця; 5) парафіяльні інституції; 6) духовенство і парафіяльна людність; 7) інвентарний опис церковних речей; 8) свідчення офіціала деканату [8, 326 – 332]. Слід зауважити, що в опрацьованій нами візитації відсутній реформаційний декрет, який укладався як заключна резолюція, де вказувалось на основні недоліки парафії та шляхи їх розв'язання.

Отже, візитаційний опис є унікальним джерелом, яке дає змогу в загальних рисах реконструювати становище парафіяльної церкви на прикладі окремо взятої місцевості.

Розглянемо побіжно основні історичні витоки формування парафіяльного храму в с.Улично. Перша писемна згадка про цей населений пункт – 1443 р. [11, 287]. На 1515 р. припадає найраніше документальне свідчення про існування церкви, пов'язане із повідомленням про спустошення попівства в с. Улично внаслідок чергового татарського набігу на Перемишльську землю [10, 143]. Згодом, очевидно для відбудови попівства, у 1536 р. видано ерекційну грамоту про надання братами Клодницькими (Станіславом, Іваном, другим Іваном, Андрієм, Георгієм, Матвієм), які мали землеволодіння у селах Монастирць, Улично та Довголука, церков руського обряду, розташованих у цих селах, учтивим попам Заньку та Івану того ж обряду із дяком Андрійком з Монастирця, яких допускали до виконання обов'язків із наданням одного дворища. Згадані попи і їхні спадкоємці зазначеними церквами й дворищами мали управляти відповідно до обряду та руських звичаїв довічно. Вони зобов'язані були сплачувати тільки по 4 флорини кожного року до свята св. Мартина для роду Клодницьких, які звільняли цих попів та їхніх спадкоємців від численних податків на худобу та інше поголів'я, почотів, поголовщини, третьої міри з млину.

Попи виводилися з-під шляхетської юрисдикції та звільнялися від сплати різних штрафів, які виплачувалися в той час судам [4, 734].

Згідно зі статистичними даними інвентарних описів Дрогобицького староства за 1568 р., піп с. Улично користувався громадським полем та виплачував 8 грош, а у 1589 р. до попівства належало півлану землі [10, 143].

У 1764 та 1816 рр. були проведені канонічні (єпископські) візитації церкви. Зокрема у 1764 р. парохом при цій церкві був о. Павло Яворський, який представив візитатору ерекційну грамоту, надану ще польським королем Яном III від 1616 р., котру пізніше підтвердив своїм листом перемишльський владика Інокентій Винницький [6, 11].

Під час проведення другої візитації 1816 р. парохом із 1810 р. був о. Михайло Ольшанський. Колятором парафіяльної церкви був Священний Престіл. У цей час парафіяльна церква була не мурованою, а дерев'яною, споруджена відповідно до архітектурної форми грецького обряду, належно оздоблена зовні та всередині (як для сільської місцевості). У ній були: іконостас, три вівтарі: один – великий (центральный), два – бічні. На бічних вівтарях приносилися богослужбові офіри (при потребі). Кожний із цих вівтарів був відповідно оздоблений і мав власний антиминос. Усі антиминоси були давніми та пошкодженими. Візитатор зазначає, що він не побачив у церкві жодних забобонних чи непристойних образів і малювань. Дзвіниця розміщувалася окремо біля церкви та мала чотири дзвони. Ззовні церква та дзвіниця потребували реставрації. Також візитатор зауважує, що як для села, цвинтар перебував у доброму стані. Хрести були встановлені в селі та на його межах. При церкві діяла церковна прислуга. Дяк був здібним та у своїх обов'язках пильним. При церкві було братство, яке піклувалося про неї, та провізор, який старанно виконував свої обов'язки. У парафії не було створено інституту убогих та шпиталю для них [7, 59].

У візитації 1816 р. значна увага звернута на характеристику місцевого пароха о. Михайла Ольшанського, який в дні недільні та святкові (відповідно до ритуалу) всі богослужіння належно відправляв, а в дні урочистих свят – вечірні, а в 40-денний піст – Літургію Напередосвячених дарів. У дні недільні та святкові читав Євангеліє та для згуртування молоді розтлумачував катехизм, особливо в 40-дений піст. Парох оголошував заповіді подружнім парам із катехитичної науки та проводив для них екзаменування. Він не брав надмірної плати за відправлення богослужінь, тому парафіяни не скаржилися на нього. Святі Тайни уділяв тільки у випадках потреби у приватних будинках. Парох дотримувався приписів ритуалу і під час адміністрування Святих Тайн носив священничий одяг. При церкві було укомплектовано парафіяльну

бібліотеку із літератури, необхідної для спасіння душ та для богослужінь, а парох був досконалим в її читанні. Хоча й священник належно оформляв документацію парафіяльної канцелярії: протоколи розпоряджень як від Консистора, так і від державних інституцій, перелік фундаційних богослужінь, проте жодних давніх парафіяльних актів не мав, особливо ерекційних документів [7, 60].

Місцевий парох не мав помічника, однак встигав справлятися зі всіма своїми обов'язками. Зокрема, не траплялося випадків, щоб дитина хвора без хрещення, сповіді і причастя та останнього помазання померла. Допомогала інколи на парафії баба-повитуха, яка від отця навчилася здійснювати хрещення водою. Парафіяни довго не приносили новонароджених на обряд хрещення, а дехто відкладав це на кілька тижнів. Загалом у парафії на 1816 р. нараховувалося дітей шкільного віку чоловічої статі 46, жіночої – 24. Проте тільки деякі батьки посилали до церкви дітей шкільного віку для вивчення катехизму в недільні та святкові дні (40 дітей), усі ж інші вивчали основи християнської віри вдома. Візитатор слушно зауважує: якщо була б створена школа, тоді б тут була добра духовність та підносилися б слава Божа [7, 61].

Візитатійний опис також проводився із метою виявлення морально-духовного стану парафіян. Місцевий парох в акті візитації 1816 р. повідомляє про те, що частково так, а частково ні парафіяльна людність є уважною у відвідуванні богослужінь та у слуханні науки, адже як в недільні, так і святкові дні швидше відвідує корчму, аніж церкву. Однак візитатор, на противагу повідомленню пароха, зауважує про те, що бачив як корчми були закриті під час відправлення богослужінь, як в дообідній, так і вечірній час, відповідно до ухвали урядового патенту. У святкові дні не проводилось жодних ярмарків. У церкві під час Богослужіння панував звичай розділяти парафіяльну людність за статтю, парафіяни разом з хором мали співати хоча б те, що часто повторювалося і було кожному відомим. Час від часу спостерігався занепад. Представники громади, як, наприклад, війт, присяжні у виконанні своїх релігійних обов'язків були уважними та добрим взірцем для інших. На парафії дотримувалися усіх церковних заповідей, особливо недільних та святкових днів [7, 62].

Отже, до нашого часу зберігся певний корпус джерел до історії парафіяльної церкви с. Улично, серед якого помітне місце посідають акти канонічних візитацій Перемишльської унійної єпархії другої половини XVIII – першої половини XIX ст. Більшість джерел цього типу залишаються досі не вивченими, тому вперше пропонуємо ввести до наукового обігу переклад із латинської мови одного з актів візитації 1816 р., який вдалося віднайти у церковних фондах Державного архіву в місті Перемишль (Польща).

**Акт канонічної візитації
Парафії Улично
Дрогобицького деканату, Самбірського циркулу (1816 р.)
Парох Михайло Ольшанський
подав наступні відповіді**

(на питання візитатора за встановленим формуляром)*

1. На цій парафії був спочатку адміністратором із 1 березня 1810 р., а від 1 вересня 1810 р. став парохом.
2. Посідає тільки парафіяльну церкву, оскільки філіальної немає.
3. Титул парафіяльної матірньої церкви – Св. Параскеви.
4. Колятор парафіяльної церкви – Священний Престіл.
5. Парафіяльна церква не мурована, а дерев'яна.
6. Церква побудована відповідно до (архітектурної) форми грецького обряду.
7. Церква належно зовні та всередині оздоблена як для сільської місцевості.
8. В церкві знаходиться Іконостас.
9. Наявні три вітварі: один – великий (центральный), два – бічні.
10. На бічних вітварях приносяться богослужбові офіри, коли є потреба.
11. Ці вітварі та інструменти до них благословлені з дозволу Консисторії.
12. Кожний із цих вітварів належно оздоблений і має власний антимінс.
13. Антимінси давні та пошкоджені.
14. Не виявлено жодних в церкві образів та малювань забобоних та непристойних.
15. Дзвіниця стоїть окремо біля церкви та має чотири дзвони.
16. Церква та дзвіниця іззовні потребують реставрації.
17. Як для села, цвинтар знаходиться в доброму стані.
18. Хрести встановлені в селі та трохи за межами села.
19. Хрести знаходяться в доброму стані.
20. В церкві знаходиться богослужбова література, але не вся, особливо Ірмолой та Мінеї.

---

* Питання формуляру подано у статті автора: Стецик Ю. Візитаційні описи парафіяльної церкви с. Гаї (друга половина XVIII – початок XIX ст.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. XIII. – Дрогобич : Коло, 2009. – С. 332 – 335.

21. Наявний священничий одяг зберігається в належному порядку.
22. В церкві є достатньо необхідного посуду та оздоб.
23. Наявні всі знаряддя, необхідні для відправлення Богослужінь.
24. Дяк є здібним та у своїх обов'язках пильним.
25. В дні недільні та святкові відповідно до ритуалу всі Богослужіння належно відправляються, а в дні урочистих свят відправляються вечірні.
26. В постні дні (середа та п'ятниця) парох в 40-дений піст відправляє Літургію Напередосвячених дарів.
27. В дні недільні та святкові читається Євангеліє та для згромадження молоді розтлумачує катехизм, особливо в 40-дений піст.
28. Дітей шкільного віку є чоловічої статі 46, та жіночої – 24.
29. Не траплялися випадки, щоб дитина хвора без хрещення, сповіді і причастя та останнього помазання померла.
30. Парох виголошує заповіді подружнім парам із катехитичної науки та проводить їх екзаменування.
31. Протоколи розпоряджень як від Консисто́ра, так і від державних інституцій знаходяться в доброму порядку.
32. Немає жодних парафіяльних актів, особливо ерекційних документів.
33. Належно відправляються фундаційні богослужіння та ведеться їх реєстр.
34. Парох не бере надмірної плати за відправлення богослужінь, а парафіяни не скаржаться на нього.
35. Знаходиться на парафії баба-повитуха, яка в часі випадку навчилася від пароха здійснювати хрещення водою.
36. Парафіяни звикли за довгий час своїх новонароджених дітей приносити для хрещення, а деякі звикли відкладати це на кілька неділь.
37. Святі Тайни тільки у випадках потреби приносяться до приватних будинків.
38. Парох дотримується приписів ритуалу і під час адміністрування Святих Тайн носить священничий одяг.
39. Наявні книжки, необхідні для спасіння душ та для богослужінь, а в загальному Свята Біблія, а парох досконалий в їх читанні.
40. Парафіяльні будинки споруджені церковним та громадським коштом.
41. Помітне зменшення репарацій (виплат) біля церкви та парафіяльної забудови.
42. Не спостерігалось в ерекційних ґрунтах та іншій церковній нерухомості певної шкоди або ж відчуження.

43. При церкві діє братство, яке піклується про неї.
44. При церкві є провізор, який старанно виконує свої обов'язки.
45. Частково так, частково ні – парафіяльна людність є уважною у відвідуванні Богослужінь та у слуханні науки, та в недільні і святкові дні швидше відвідує корчму, аніж церкву. В ці святкові дні немає ніде ярмарків.
46. В церкві під час Богослужіння є звичай розділяти парафіяльну людність за статтю.
47. В церкві є звичай, щоби парафіяни, які зібралися на Богослужіння, разом з хором співали хоча б те, що часто повторюється і є кожному відоме.
48. Тільки деякі родичі посилають до церкви дітей шкільного віку для вивчення катехизму в недільні та святкові дні – 40 дітей, а частина у своїх домах сама навчає основам християнської віри.
49. Час від часу спостерігаються згіршення серед парафіяльної людності.
50. Представники громади, як, наприклад, вїйт, присяжні та інші (...) у виконанні своїх релігійних обов'язків уважні та добрим прикладом є для інших.
51. В цій парафії немає домінікальних чиновників.
52. Інституту убогих та шпиталю для них немає.
53. Щороку проводяться шеплення та проповіді про їх необхідність серед парафіян.
54. Дотримуються всі церковні заповіді, особливо про святість недільних та святкових днів у парафії.
55. Не проводяться ярмарки у недільні та святкові дні.
56. Не проводяться полювання у недільні та святкові дні.
57. Бачив, що корчми були закриті під час відправлення Богослужінь, як дообідніх, так і вечірніх часах, як є ухвалено найвищим урядовим патентом.
58. Парох повідомив місцеву Домінію про проведення теперішнього акту канонічної візитації.
59. Місцевий парох не має помічника (отця-сотрудника).
60. Як парох може піклуватися про піднесення Божої слави та духовності парафіян? – Якщо б була створена школа, тоді б тут була добра духовність та підносилася б слава Божа.

ЗАСВІДЧЕНО парафіяльною печаткою
Улично Дня 17 травня 1816 р. Ольшанський Михайло
Парох Уличного Грецького обряду
(*Archiwum Państwowy w Przemyślu. – Archiwum Biskupstwa
Greckokatolickiego w Przemyślu. – Sygn. 293. – Str. 59 – 62*)

Джерела та література

1. Бодревич о. Іван. Улично і переказ про місто Бич // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Дрогобич : «Бескид», 1993. – С. 428 – 433.
2. Костецький М. Моє рідне село – Улично // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Дрогобич : «Бескид», 1993. – С. 433 – 437.
3. Костецький М. Мале Улично – Гассендорф // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Т. 1. – Дрогобич : «Бескид», 1993. – С. 437 – 441.
4. Національний музей у м. Львові. – Ркл. 2204. – Т. 1. – Арк. 734.
5. Слободян В. Церкви України. Перемиська Єпархія. – Л., 1998. – 650 с.
6. Archiwum Państwowy w Przemyślu (dalej APP). – Archiwum Biskupstwa Grekokatolickiego w Przemyślu (dalej ABGKP). – Sygn. 22. – Str. 11.
7. APP. – ABGKP. – Sygn. 293. – Str. 59 – 62.
8. APP. – ABGKP. – Sygn. 405. – Str. 326 – 332.
9. Blazejowskyj D. Historical sematism of the eparchy of Peremyśl including the Apostolic Administration of Lemkivscyna (1828 – 1939). – Lviv, 1995. – 1008 s.
10. Jablonowski A. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. – Źródła Dziejowe. – Т. VIII. – cz. 1. – Warszawa, 1902. – S. 143.
11. Makarski W. Nazwy miejscowości dawnej ziemi przemyskiej. – Lublin, 1999. – 425 s.

УДК 821. 161. 2

Володимир ГАЛИК

ДРОГОБИЦЬКІ ЮРИСТИ – КОРЕСПОНДЕНТИ ІВАНА ФРАНКА

На основі епістолярії від дрогобицьких юристів до Івана Франка у статті простежуються особливості їхніх взаємовідносин та культурно-просвітницької співпраці.

Ключові слова: Іван Франко, листи, дрогобицькі юристи, взаємовідносини, культурно-просвітницька співпраця.

In the article, on the basis of epistolyarii from the Drohobytch lawyers to Ivan Franko, the features of their mutual relations are traced and in a civilized manner elucidative to the collaboration.

Key words: Ivan Franko, letters, Drohobytch lawyers, mutual relations, in a civilized manner elucidative collaboration.

Частими кореспондентами Івана Франка були дрогобицькі юристи, які проживали чи працювали в місті. В основному, це адвокати і судді, які, окрім фахової, займалися й іншими видами діяльності. Зазначимо, що майже всі листи до вченого від дрогобицьких юристів, які він отримав з поштової скриньки Дрогобича, практично були малознаними, перебували у фонді Івана Франка відділу рукописних фондів та